

УДК 378:355.23-051]:159.94

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.15>

Наталія ОЛЕКСЮК

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0000-0002-1538-1470

Scopus-Author ID: 57215581227

Бібліографічний опис статті: Олексюк, Н. (2024). Особливості формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів як основи їх професіоналізму. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 106–111, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.15>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СТІЙКОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЯК ОСНОВИ ЇХ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

У статті розглянуто проблему формування емоційно-вольової стійкості в майбутніх офіцерів. Розкрито сутність поняття «емоційно-вольова стійкість офіцера» як його здатності швидко орієнтуватися в умовах постійних змін обставин професійної діяльності, знаходити оптимальне рішення у складних нестандартних ситуаціях і зберігати при цьому витримку та самоконтроль. Обґрунтовано роль емоційно-вольової стійкості у майбутній професійній діяльності офіцера, перелічено її основні складові. Вказано, що емоційно-вольова стійкість військовослужбовця є основою його професіоналізму та професійної компетентності, а, отже, від рівня її сформованості значною мірою залежить не лише результативність діяльності ввіреного офіцера військового підрозділу, ефективність його керівництва цим формуванням, а, в умовах повномасштабної російської агресії в Україні – й збереження життя та здоров'я особового складу. Зазначено, що недостатній рівень емоційно-вольової стійкості майбутнього офіцера супроводжується суттєвими психоемоційними навантаженнями, що, як правило, призводить до прийняття ним помилкових рішень, а у крайніх випадках – паніки, неякісної реалізації завдань. Увагу приділено теоретичним і практичним засадам означеного процесу. Обґрунтовано ідею про те, що формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів має проводитися під керівництвом психолога/соціального педагога закладу вищої військової освіти як в ході їх професійної підготовки, так і у процесі саморозвитку й у вільний від служби/навчання час. Автором запропоновано рекомендації щодо формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів. Зазначено, що перспективним напрямом подальших досліджень в означеній сфері є вивчення закордонного досвіду професійної підготовки майбутніх офіцерів у цілому та формування їх емоційно-вольової стійкості зокрема.

Ключові слова: професіоналізм, професійна компетентність, професійна підготовка, емоційно-вольова стійкість, майбутні офіцери.

Nataliya OLEKSIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil National Pedagogical Volodymyr Hnatiuk University, 2 M. Krivonos str., Ternopil, Ukraine, 46027

ORCID: 0000-0002-1538-1470

Scopus-Author ID: 57215581227

To cite this article: Oleksiuk, N. (2024). Osoblyvosti formuvanniya emotsiyno-volovoi stiykosti u maibytynih ofitseriv yak osnovy ih profesionalizmu [Peculiarities of the formation of emotional and volitional stability in future officers as the basis of their professionalism]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 106–111, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.15>

PECULIARITIES OF THE FORMATION OF EMOTIONAL AND VOCATIONAL STABILITY IN FUTURE OFFICERS AS THE BASIS OF THEIR PROFESSIONALISM

The article deals with the problem of forming emotional and volitional stability in future officers. The essence of the concept of «emotional and volitional stability of the future officer» is revealed as his ability to quickly orient himself in the conditions of constant changes in the circumstances of professional activity, find the optimal solution in complex non-standard situations and at the same time maintain endurance and self-control. The role of emotional and volitional stability in the future professional activity of an officer is substantiated, and its main components are listed. It is indicated that the emotional and volitional stability of a military serviceman is the basis of his professionalism and professional competence, and therefore, the level of its formation largely depends not only on the effectiveness of the activities of the officer entrusted to the military unit, the effectiveness of his leadership of this formation, but also, in the conditions of full-scale russian aggression in Ukraine – and the preservation of life and health of personnel. It is noted that the insufficient level of emotional and volitional stability of the future officer is accompanied by significant psycho-emotional stress, which, as a rule, leads to him making wrong decisions, and in extreme cases – to panic, poor performance of tasks. Attention is paid to the theoretical and practical principles of the specified process. It is based on the idea that the formation of emotional and volitional stability in future officers should be carried out under the guidance of a psychologist/social pedagogue of a higher military education institution both during their professional training and in the process of self-development and in their free time from service/study. The author offers recommendations for the formation of emotional and willpower stability in future officers. It is noted that a promising direction of further research in this area is the study of foreign experience of professional training of future officers in general and the formation of their emotional and volitional stability in particular.

Key words: professionalism, professional competence, professional training, emotional and volitional stability, future officers.

Актуальність проблеми. Відкрита повномасштабна воєнна агресія росії в Україні зумовила переоцінку суспільством місця та значення Збройних Сил як основного фактору стримування й знищення ворога, а також діяльності військово-службовців, як професійних захисників територіальної цілісності держави та її громадян. Особливої уваги при цьому заслуговують керівники військових формувань різних рівнів – офіцери, які в умовах війни мають бути якісно професійно підготовленими, морально надійними, емоційно стійкими – тими, хто розробляє, організовує військові операції і забезпечує їх результативність, піклується про життя та здоров'я особового складу ввірених підрозділів, що є необхідними умовами перемоги у збройному протистоянні з агресором (Цевельов, 2021, с. 324).

Саме тому однією з актуальних проблем сучасної професійної освіти є проблема підготовки майбутніх офіцерів. Адже здатність офіцера-керівника військового формування вибудувати стратегії військово-професійної діяльності, приймати усвідомлені та адекватні рішення у процесі виконання службово-бойових завдань пов'язані зі сформованістю у нього відповідних професійних якостей, розвитком здібностей, наявністю уміння регулювати психічні стани й поведінку, що відбувається за допомогою емоцій, почуттів, вольових якостей, а також принциповості, усвідомлення життє-

вих цілей, обов'язку та відповідальності, тобто з високим рівнем емоційно-вольової стійкості. Саме емоційно-вольова стійкість забезпечує майбутньому офіцеру саморегуляцію, швидкість дій та адекватну поведінку в різноманітних складних і суперечливих ситуаціях, при вирішенні професійних завдань у реальних бойових умовах (Брижатий, 2014, с. 15).

Тривале виконання військовиками службових обов'язків у напруженій обстановці призводить до зниження їх життєздатності, нервово-психічних перенапружень, дезадаптації, що, у свою чергу, спричинює розвиток стійких негативних психічних станів, помилкових рішень, неадекватної реалізації завдань, а у крайніх випадках – паніки, поранення чи загибелі. Зазначене й зумовлює необхідність дослідження проблеми формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів (Нещадим, 2003, с. 49).

Аналіз останніх досліджень і публікацій (не дозволяється тільки перелік прізвищ). Загальні засади професійної підготовки майбутніх офіцерів зазначені у Стандартах вищої освіти України (галузь знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону) (10). Вплив міжнародного безпекового середовища на формування політики професійної військової освіти в Україні вивчав О. Цевельов (11). Актуальні проблеми вищої професій-

ної підготовки військових кадрів досліджували Г. Артюшин (1), Є. Брижатиї (3). Сучасні тенденції управління змінами в системі вищої військової освіти характеризували О. Васильєв (4) і М. Нецадим (8). Психологічні аспекти професійної діяльності молодих офіцерів описані О. Колосовичем (6). Роль емоційної стійкості в професійній діяльності фахівця проаналізовано в працях Г. Дзвоник (5) та К. Пилипенко (9). Емоційно-вольову стійкість військовослужбовців досліджував С. Костів (7). Незважаючи на значний науковий інтерес до проблеми емоційно-вольової стійкості професіоналів, у тому числі – військовослужбовців, питання її формування у майбутніх офіцерів залишається мало вивченим.

Саме тому **метою** нашого дослідження є: обґрунтувати теоретичні та практичні основи формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів і розробити рекомендації щодо оптимізації цього процесу. Вважаємо за можливе досягти означеної мети шляхом виконання наступних завдань: розкрити сутність поняття «емоційно-вольова стійкість майбутнього офіцера», схарактеризувати її основні складові; обґрунтувати роль емоційно-вольової стійкості у майбутній професійній діяльності офіцера; розкрити теоретичні та практичні аспекти формування емоційно-вольової стійкості у майбутнього офіцера й обґрунтувати роль психолога/соціального педагога закладу вищої військової освіти у цьому процесі; розробити рекомендації щодо формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів; визначити перспективні напрями подальших досліджень в означеній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військова служба у Збройних Силах – це вид діяльності, покликаний гарантувати національну безпеку України (Стандарт, 2022, с. 11). За своєю суттю вона є професійною діяльністю з певними обмеженнями для військовослужбовців, а саме: особливою регламентованістю поведінки; частотою зміною (або відсутністю) звичних умов життя; наявністю у військовослужбовця певного психологічного дискомфорту, пов'язаного зі стресами, а в умовах воєнного стану – постійною загрозою життю чи здоров'ю; звуженням кола людей, з якими спілкується військовослужбовець і його родина та ін. (Костів, 2017, с. 108). Професійна діяльність військовослужбовця

характеризується також високою фізичною й моральною напруженістю, пов'язаною з умовами його служби та життя. Бойові дії потребують від воїна значної концентрації фізичних і духовних сил, оскільки у реальних умовах бою він ризикує життям та йому часто загрожує смерть (Цевельов, 2021, с. 323). У мирний час військовослужбовці теж постійно зустрічаються з різного роду труднощами й критичними ситуаціями, пов'язаними з оволодінням зброєю та технікою, опануванням сучасними методами ведення бою, що потребує від них нових знань, умінь і навичок, а також вправності, мужності, витривалості, спритності, кмітливості (Артюшин, 2002, с. 124).

Що стосується керівного складу Збройних Сил, то ще одним з напрямів діяльності офіцера є робота з людьми, оскільки основною бойовою одиницею війська є саме військовослужбовець. Робота офіцера з людьми є надзвичайно різноманітною та передбачає: підбір кадрів для військового підрозділу; керівництво особовим складом підрозділу в умовах мирного життя і у бойовій обстановці; навчання, виховання й організація підвищення кваліфікації особового складу підрозділу; робота з керівництвом військового формування у цілому, працівниками його структурних підрозділів та ін. Для того, щоб успішно розв'язувати професійні задачі, офіцер повинен володіти певним обсягом психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, особливе місце серед яких відводимо його емоційно-вольовій стійкості (Брижатиї, 2020, с. 36).

Емоційно-вольову стійкість офіцерів визначаємо як їх здатність протистояти реальній небезпеці, долати негативні психічні стани та виявляти витривалість у процесі виконання службових обов'язків. Оскільки емоційно-вольова стійкість офіцера є інтегративним поняттям, вважаємо за необхідне розглянути її структуру. Погоджуємось із К. Пилипенко, який відносить до складу означеного конструкту такі підструктури, як: адаптивна (нервово-психічна стійкість), психофізіологічна (урівноваженість, перебіг нервових процесів), соціально-перцептивна (емпатійність, проникливість), емоційна (адекватність прояву емоцій, саморегуляція емоційних станів,) когнітивно-рефлексивна (самопізнання, самоусвідомлення) стійкості (Пилипенко, 2009: 140).

Аналіз наукових джерел дозволяє нам виділити професійно-важливі якості офіцерів, які забезпечують належний рівень їх емоційно-вольової стійкості, а саме: сформовані ідейні та моральні цінності; особиста військова дисципліна; соціальна (у тому числі – професійна) відповідальність; уміння підтримувати психічну рівновагу; здатність організовувати себе та інших до роботи в умовах бойових дій або несприятливих умовах; розвинене аналітичне та лідерське мислення з властивими їм гнучкістю, новаторством й адаптивністю; вміння тривалий час зосереджувати увагу на визначеному об'єкті; здатність чітко аналізувати поточну ситуацію та факти й швидко приймати рішення; здатність до саморегуляції тощо (Костів, 2017, с. 110; Пилипенко, 2009, с. 141–142).

Поряд з професійними, виділимо й особистісні риси офіцера, його схильності й здібності які також можуть сприяти якісному виконанню ним професійних обов'язків. До них відносимо: чесність, справедливість, доброту, порядність, патріотизм, моральність, організованість, рішучість, вимогливість до себе та інших, спостережливість, витриманість, уміння розбиратися в людях та швидко орієнтуватися в ситуації, тактовність та ін. Окрім вказаних, хочемо назвати якості, що можуть перешкоджати військовослужбовцю ефективно працювати, а саме: недисциплінованість, нерішучість, сліпе наслідування, слабка воля, пасивність, зарозумілість, безвідповідальність, неорганізованість, імпульсивність, боягузтво та ін. (Дзвоник, 5, с. 25; Костів, 2017, с. 110).

Виходячи із значення кожної із вказаних професійних і особистісних (позитивних і негативних) якостей офіцера для його професійної діяльності, ми розглядаємо емоційно-вольову стійкість як один із важливих показників його готовності до професійної діяльності, основу його професіоналізму (Колосович, 2013, с. 278).

Погоджуємось з К. Пилипенко і С. Костівим, що емоційно-вольова стійкість формується у військовослужбовців у процесі їх професійної підготовки в закладах вищої військової освіти. Процес формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів передбачає: розвиток у них соціальних емоцій; гармонізацію афективної сфери курсантів; попередження та усунення (пом'якшення) можливих агресивних й негативних проявів, відхилень у поведінці;

подолання (пом'якшення проявів) негативних рис особистості та формування характеру; розвиток і тренування механізмів адаптації майбутніх офіцерів до нових соціальних умов (у тому числі – зняття тривожності, страхів і т.ін.); формування адекватної самооцінки та розвиток самосвідомості; розвиток комунікативних здібностей (у тому числі – стимуляція комунікативної активності, створення умов, які забезпечують формування повноцінних емоційних й ділових контактів з одногрупниками і викладачами) (Костів, 2017, с. 111; Пилипенко, 2009, с. 145).

Особливості формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів пов'язані з необхідністю допомоги їм в: усвідомленні змісту і значення різних форм поведінки людей в емоційно значущих ситуаціях; засвоєнні знань про невербальні засоби вираження емоцій; перевірці й оцінці власної поведінки на підставі отриманих знань і навичок. Велику позитивну роль у цій роботі відіграють індивідуальні та групові заняття з курсантами, консультації, тренінги (когнітивний, вестибулярний та ін.), використання методик і технік терапії (ресурсної, арт терапії та ін.), проєктивних технік та методик самоідентифікації й самоактуалізації. У процесі такої роботи майбутні офіцери вчаться розуміти зміст і прогнозувати наслідки власної емоційної поведінки, усвідомлюють значення емоційної атмосфери взаєморозуміння та взаємодопоміжки, добра, взаємодії й співробітництва для поліпшення як власного самопочуття, так і відносин з товаришами (Артюшин, 2001, с. 126).

Ще однією особливістю формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів вважаємо роль у цьому процесі працівників соціально-психологічної служби вищих військових навчальних закладів – практичного психолога та соціального педагога. Саме працівники цього підрозділу, які володіють спеціальними знаннями й вміннями роботи з військовослужбовцями, можуть допомогти курсантам знизити тривожність, виробити впевненість у собі, що сприятиме формуванню у них позитивної установки на майбутню професійну діяльність, зміцненню самоповаги й віри у власні сили та можливості, розвитку оптимістичного мислення та світовідчуття, закріпленню уміння уникати чи звільнитися від

страхів, переключатися з неприємних вражень тощо (Брижатиї, 2014, с. 16).

Вважаємо, що формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів має проводитися як безпосередньо під час їх професійної підготовки в межах вищого військового навчального закладу, так і у процесі саморозвитку чи у вільний від служби/навчання час. Адже провідним чинником формування активності, відповідальності, самостійності, ініціативності, цілепокладання, саморегуляції та інших якостей особистості, важливих для її емоційно-вольової стійкості, справедливо визнається вплив найближчого оточення особистості (Колосович, 2013, с. 284).

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за можливе сформулювати наступні рекомендації щодо оптимізації процесу формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів в закладах вищої військової освіти: процес розвитку означеної якості у майбутніх офіцерів повинен бути неперервним й відбуватися протягом усього періоду їх професійної підготовки як в умовах закладу освіти, так і поза ним; до процесу мають бути залучені працівники усіх дотичних до викладання підрозділів закладу освіти і, особливо, працівники соціально-психо-

логічної служби; процес повинен бути практико-зорієнтованим, тобто забезпечувати формування у майбутніх офіцерів практичних умінь і навичок керування емоційно-вольовою сферою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Емоційно-вольова стійкість майбутнього офіцера є професійно значущою якістю особистості, основою його професіоналізму, оскільки дає змогу контролювати прояв емоцій і адекватно діяти в критичних ситуаціях та умовах бойових дій. Формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів є науково обґрунтованим, цілісним за змістом, організованим за методами і формами, цілеспрямованим за впливом видом професійної підготовки майбутніх офіцерів, процесом навчання і виховання, формування і активізації психологічних якостей та стійких мотивів, професійної готовності необхідних для успішного здійснення професійної діяльності у мирний і воєнний час в незвичних або небезпечних для їх життя і здоров'я умовах. Одним із найбільш перспективних напрямів подальших досліджень в означеній сфері є вивчення закордонного досвіду професійної підготовки майбутніх офіцерів у цілому та формування їх емоційно-вольової стійкості зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артюшин Г. М. Актуальні проблеми вищої професійної підготовки військових кадрів. *Військова освіта : збірник наукових праць*. Київ : ГУКП НМЦВО МОУ. 2001. № 9. С. 123–128.
2. Брижатиї Є. І. Військова освіта в контексті національної безпеки та оборони: сучасний підхід. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: № 1 (42). НУОУ. 2020. С. 35–45.
3. Брижатиї Є. І. Військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів: від готовності до професіоналізму. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6. С. 13–17.
4. Васильєв О. М. Сучасні тенденції управління змінами в системі вищої військової освіти. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: № 2 (42), НУОУ, 2020. С. 27–38.
5. Дзвоник Г. П. Роль емоційної стійкості в професійному самоздійсненні фахівця. *Актуальні проблеми психології. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2016. Том. V. С. 24–29.
6. Колосович О. С. Психологічні аспекти професійної діяльності молодих офіцерів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 2. С. 277–285.
7. Костів С. Емоційно-вольова стійкість військових фахівців. *Військова освіта*. 2017. № 2. С. 107–116.
8. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 852 с.
9. Пилипенко К. В. Емоційна стійкість як професійно важлива якість майбутнього психолога-практика // *Практична психологія в системі вищої освіти: теорія, результати досліджень, технології : колективна монографія* / ред. проф. Н. І. Пов'якель. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 137–147.
10. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальність 253 – Військове управління (за видами збройних сил). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty_Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/253-Viysk.upr-bak.31.01.22.pdf
11. Цевельов О. Є. Міжнародне безпекове середовище: вплив на формування політики професійної військової освіти в Україні. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: НУОУ, 2021, № 1 (43). С. 322–338.

REFERENCES:

1. Artiushyn, H. M. (2001). *Aktualni problemy vyshchoi profesiinoi pidhotovky viiskovykh kadriv* [Actual problems of higher professional training of military personnel]. *Viiskova osvita: zbirnyk naukovykh prats – Military education: collection of scientific papers*. 9. 123–128. [in Ukrainian].
2. Bryzhatyi, Y. I. (2020). *Viiskova osvita v konteksti natsionalnoi bezpeky ta oborony: suchasnyi pidkhid* [Military education in the context of national security and defense: a modern approach]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 1 (42). 35–45. [in Ukrainian].
3. Bryzhatyi, Y. I. (2014). *Viiskovo-profesiina pidhotovka maibutnikh ofitseriv: vid hotovnosti do profesionalizmu* [Military-professional training of future officers: from readiness to professionalism]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*. 6. 13–17 [in Ukrainian].
4. Vasyliiev, O. M. (2013). *Suchasni tendentsii upravlinnia zminamy v systemi vyshchoi viiskovoi osvity* [Modern trends in change management in the system of higher military education]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 2 (42). 27–38. [in Ukrainian].
5. Dzvonyk, G. (2016). *Rol emotsiynoi stiykosti v profesiynomu samozdiysnenni fakhivtsya. Aktualni problemy psykholohiyi* [The role of emotional stability in the professional self-realization of a specialist. Actual problems of psychology]. *Instytut psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrainy, s. 24–29* [in Ukrainian].
6. Kolosovych, O. S. (2013). *Psykholohichni aspekty profesiinoi diialnosti molodykh ofitseriv* [Psychological aspects of professional activity of young officers]. *Naukovi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*. 2. 277–285 [in Ukrainian].
7. Kostiv, S. (2017). *Emotsiyno-volova stiykist vijskovih fahivtsiv* [Emotional and volitional stability of future military professionals]. *Viiskova osvita. № 2. C. 107–116*. [in Ukrainian].
8. Neshhadym, M. I. (2003). *Viiskova osvita Ukrainy: istoriya, teoriya, metodologiya, praktyka: monogr.* [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice: monograph]. 852. [in Ukrainian].
9. Pylypenko, K. (2009). *Emotsiyna stiykist yak profesiyno vazhlyva yakist maybutnoho psykholoha-praktyka* [Emotional stability as a professionally important quality of the future psychologist-practice]. *Praktychna psykholohiya v systemi vyshchoyi osvity: teoriya, rezultaty doslidzhen, tekhnolohiyi: kolektyvna monohrafiya. NPU imeni M. P. Drahomanova, s. 137–147* [in Ukrainian].
10. *Standart vyschoyi osvity Ukrainy (2018): pershyi (bakalavrskiy) riven, haluz znan 25 – voienni nauky, natsionalna bezpeka, bezpeka derzhavnogo kordonu, spetsialnist 253 – viiskove upravlinnia (za vydami zbroinyh syl) / zatverdzheno ta vvedeno v diyu nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29.10.2018 № 1168.* [Standard of higher education of Ukraine: first (bachelor) level, field of knowledge 25 – Military sciences, national security, security of the state border; specialty 253 – Military management (by types of armed forces)]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzheni.Standarty/01/31/253-Viysk.upr-bak.31.01.22.pdf>
11. Tsevelov, O. I. (2021). *Mizhnarodne bezpekove seredovyshche: vplyv na formuvannia polityky profesiinoi viiskovoi osvity v Ukraini* [The international security environment: influence on the formation of the policy of professional military education in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 1 (43). 322–338. [in Ukrainian].